

Starozavjetni koncept probuđenja u Novome zavjetu

Ervin Budiselić
Biblijski institut, Zagreb
ebudiselic@bizg.hr

UDK 27-1:27-23
Pregledni članak
Primljeno: 1, 2014.
Prihvaćeno: 4, 2014.

Sažetak

Među kršćanima često se govori o probuđenju, vjernike se potiče da mole i traže probuđenje, pišu se knjige i članci na tu temu. Međutim Novi zavjet na semantičkoj razini ne koristi pojam „probuđenje“. Stoga se postavlja pitanje odakle u novozavjetnoj Crkvi proizlazi govor i ideje probuđenja te koliko su one opravdane? Budući da koncept probuđenja proizlazi iz Staroga zavjeta, članak se prvo bavi analizom ključnih starozavjetnih pojmova i redaka na ovu temu, a onda analizira kako i na koji način Novi zavjet govori o toj temi. Rasprava ustvrđuje da Novi zavjet probuđenje, obnovu ili oživljavanje povezuje primarno s Kristom i njegovim spasonosnim djelom. Također, ustvrđuje se da dolazak kraljevstva Božjeg u Isusovoj službi zahtijeva da se starozavjetni koncept i ideja probuđenja uskladi s tom novom realnošću. Štoviše, može se reći da koncept probuđenja u nekim segmentima predstavlja zapreku kršćanima u nasljedovanju Isusovog primjera očitovanja kraljevstva Božjeg.

Ključne riječi: probuđenje, obnova, buđenje, kraljevstvo, kontekst.

Uvod

U jednom dijelu kršćanstva probuđenje i govor o probuđenju normalna je i podrazumijevajuća stvar. Govori se o potrebi probuđenja, poziva se na molitvu za probuđenje, govori se o prošlim vremenima kada je probuda zahvatila ovaj ili onaj dio zemlje ili državu te se Božji narod poziva na probuđenje. Ne negirajući pozitivne učinke Božjeg djelovanja tijekom povijesti, koncept probuđenja potrebno

je izložiti zdravoj svetopisamskoj kritici i vidjeti što stoji, a što ne. Riječima Jima Elliffa (2006, 1), evangelizacija ne smije biti lišena istine, zdrava doktrina srž je probuđenja, a oživljavanje vjerničkog iskustva (probuđenje) mora biti učinjeno na osnovama zdrave teologije:

Ne bismo trebali željeti probuđenje iskustva bez istinske reformacije. Stoga izraz probuđenje nije adekvatan našem vremenu osim ako mu ne dodamo oznaku reformacijsko i vođeno Riječju. Nije krivo željeti probuđenje ukoliko se pod tim podrazumijeva buđenje ispravnog vjerovanja zajedno s oživljavanjem našeg doživljaja s Bogom koje proizlazi iz zdrave doktrine. To znači da vjerujem kako do većine dugotrajnih promjena neće doći samo toplim ili čak snažnim, dramatičnim iskustvima s Bogom. Ono što je potrebno nekima od većih organizacija i crkava je da se njihovo viđenje Evanđelja uskladi s Biblijom (Elliff, 2006, 1).

Iako je koncept probuđenja u svojoj osnovi nešto dobro i pozitivno, potrebno je u svjetlu Novoga zavjeta osvrnuti se na neke problematične trendove u današnjem kršćanstvu koji, koristeći starozavjetni govor o probuđenju, u neku ruku potiru novozavjetni obrazac „probuđenja“. Prije svega radi se o problematičnosti samog termina „probuđenje“ koji, ukoliko se pažljivo ne definira, može izazvati određenu zbunjenost. Drugo, budući da se koncept probuđenja uglavnom temelji na Starome zavjetu, potrebno je razmotriti kako Stari zavjet poima koncept probuđenja i onda ga usporediti s Novim zavjetom.

Teza je ovog članka da starozavjetni koncept probuđenja, onako kako je definiran i prikazan u kontekstu Staroga zavjeta, nije u cijelosti primjenjiv na novozavjetnu crkvu iz dva razloga: a) ako na semantičkoj razini promatramo govor o „probuđenju“, „oživljavanju“ i „obnovi“, onda zapažamo da se u Novome zavjetu taj govor povezuje sa spasenjem ostvarenim „u Kristu“; i b) koncept kraljevstva Božjeg koje Isus donosi u svojoj službi iziskuje da se starozavjetni koncept probuđenja uskladi s tom novozavjetnom realnošću. Primjerice, umjesto starozavjetne molitve za obnovom i probuđenjem, kršćani su u Novome zavjetu pozvani da mole za radnike u žetvi (Mt 9,37-38), da mole za dolazak kraljevstva i njegove pravednosti (Mt 6,10, 33) te da slijede Isusov primjer službe: primanje pomazanja Duhom u svrhu navješćanja Evanđelja koje je popraćeno čudima i znakovima.

U tu svrhu članak prvo analizira problematiku suvremenog korištenja pojma probuđenja i daje prikaz različitih shvaćanja tog pojma u današnjem kršćanstvu. Nakon toga navode se primjeri kako današnje kršćanstvo na temelju Staroga zavjeta shvaća i razumije koncept probuđenja te se analizira kako je taj pojam prikazan u Starom i Novom zavjetu. U konačnici, na osnovu uspoređivanja članak nudi neka zapažanja i promišljanja kao smjernice za današnje kršćanstvo.

Potrebno je istaknuti i neka ograničenja ovoga članka. Iako je članak svojevrsna refleksija na neka događanja u današnjoj crkvi i uzima u obzir neka su-

vremena razmišljanja o probuđenju, fokus članka je analiza pojma probuđenja u Starom zavjetu i njegova usporedba s Novim zavjetom. Prepoznajući činjenicu da je Bog u crkvenoj povijesti pohodio određene zemlje i mjesta na nadnaravan način i da se u crkvenoj povijesti takva pohoda često nazivaju „probuđenjem“, „obnovom“ ili „oživljavanjem“, članak nije usmjeren na kritiku tih zbivanja, ali predlaže da je možda bolje takva iskustva pripisati očitovanju Božjeg kraljevstva, nego probuđenju. Iako je u neku ruku nebitno kako ćemo to nazvati, u drugu ruku, ako nije jasno što točno mislimo pod „probuđenjem“, vrlo je lako zajedno s tim starozavjetnim nazivom uzeti i sve ostale pripadajuće teološke koncepte i ideje koje su povezani s njime, a ne prepoznati koncept kraljevstva Božjeg i Isusovo spasonosno djelo kao okvir unutar kojeg Novi zavjet promišlja o pojmu probuđenja.

Problem terminologije i definicije: revival – awakening = probuđenje

U odnosu na engleske pojmove, na hrvatskom govornom području postoji zbrka glede naziva „probuđenje“. Jer ono što se u engleskom jeziku naziva „revival“ mi često prevodimo s „probuđenje“, dok engleski jezik pravi razliku između „revival“ i „aweakening“, i ta dva pojma nisu uvijek istoznačna.¹ Bill Johnson (usp. Brodeur & Liebscher 2012, 230) primjerice tvrdi da pojmovi „revival“, „reformation“, „renewal“ i „awakening“ ukazuju na različite razine zrelosti unutar istoga iskustva,² a Gerald L. Priest (1996, 225-226) ovako definira pojam probuđenja:

Probuđenje je imenica koja dolazi od glagola ‘probuditi’, koji pak proizlazi iz

- 1 Da nije baš jednostavno odrediti na što se točno odnosi koji pojam, svjedoči i sljedeći primjer jednog norveškog misionara: „Neki od nas koji dolazimo s njemačkog govornog područja, ne koristimo latinski izraz ‘revival’. Mi koristimo izraz *erweckung* ili *awakening*. Zanimljivo je da se njemački izraz odnosi na kršćane koji spavaju, dok se latinski odnosi na nevjernike koji su duhovno mrtvi zbog svojih prijestupa i grijeha (Ef 2,1). Ako je probuđenje [revival] za nevjernike, onda bi obnova [renewal] mogla biti za vjernike. Nadamo se da je slika jasna: ne postoji način da oni koji su mrtvi i spavaju pripreme sebe za svoje vlastito probuđenje [awakening], ili možda postoji? Ali mi koji smo živi i probuđeni, trebamo biti stalno na oprezu i voditi duhovnu borbu svaki dan. Poruka probuđenja nije za one koji su živi i na oprezu. Bog je zadovoljan s takvim ljudima. Moguće je da bi neki od nas trebali biti navjestitelji probuđenja“ (Frøyland, 1997, 6).
- 2 Bill Johnson izjavljuje: „Za mene su obnova [renewal], reformacija, probuđenje [awakening] i probuđenje [revival] u osnovi ista stvar koje predstavljaju različitu razinu zrelosti unutar istog iskustva. Izliče Duha Svetoga u obnovi smatram početnim stupnjem probuđenja [revival]. Probuđenje koje naraste iz adolescencije u zrelost u konačnici postaje reformacija“ (Brodeur & Liebscher, 2012, 230).

latinskog *revivare*, i ima značenje 'ponovno oživjeti' ili 'povratiti ili obnoviti nešto u svjesnost života.' Probuđenje također može značiti 'obnoviti istinsku narav ili svrhu nečega.' Nadalje, pojam može označavati 'reformu' u smislu promjene društvenog morala ili doktrine. U tome smislu možemo razumjeti i protestantsku reformaciju, na primjer. Kao što ćemo vidjeti, implikacija ovog pojma svetopisamski i povijesno jest ta da, iako probuđenje rađa moralnu reformu, u svojoj srži to je djelo Duha Svetoga koji spašava izgubljene i posvećuje spašene.

Iako Priest donosi prikladniju definiciju probuđenja nego Johnson, on ide dalje i povezuje „revival“ s reformom socijalnog morala i doktrine te u isti koš trpa i spašene i nespašene. No ako „revival“ označava ponovno oživljavanje i uglavnom se primjenjuje na oživljavanje nečega što je nekoć bilo živo, onda bi se taj pojam isključivo trebao povezivati s ponovnim oživljavanjem vjernika, a ne nevjernika i društva općenito. Tom Hill stoga s pravom ukazuje na to da je objekt probuđenja Božje djetete/narod jer nespašeni ljudi u svijetu ne trebaju ponovno oživljavanje – „revival“ – oni trebaju regeneraciju, novo rođenje, novi život. Oni ne trebaju samo obnovu postojećeg Bogom danog života kojeg imaju. No jednom kada su takvi ljudi rođeni odozgo, mogu iskusiti izlijevanje Božje slavne prisutnosti (Hill, 11).

Ako je to tako, onda trebamo napraviti razliku između probuđenja kao „revival“, i probuđenja kao „awakening“. U čemu je razlika? Razlika je u tome što se *ponovo oživjeti* („revival“) može samo nešto što je već prethodno bilo živo, a *probuditi* („awakening“) se može one koji spavaju, tj. koji su duhovno mrtvi.³ Sukladno, pojam „revival“ može se primijeniti samo na vjernike koji su duhovno živi, ali su možda obamrli, a „awakening“ se odnosi samo na one koji su duhovno mrtvi. Ovo je važno dobro utvrditi jer ove dvije kategorije ljudi zahtijevaju drugačiji pristup. Međutim, u kolokvijalnom govoru često se govori kako

- 3 Činjenica je da pojam spavanje u Novome zavjetu (ali i u grčkoj i hebrejskoj literaturi) označava ideju smrti (usp. Ladd, 1993, 599; Keener, 1999, 305), stoga je pojam *probuđenja* kao *awakening* prikladniji za nevjernike nego za vjernike. Jedino mjesto u Novome zavjetu koje naizgled odudara od ideje smrti kao spavanja je Mt 9,24 (vidi Mk 5,39, Lk 8,52) gdje Isus izjavljuje za mrtvu djevojku „ona nije umrla, ona spava“. Očito u ovome slučaju spavanje ne može značiti smrt jer bi ispalo da je Isus rekao „ona nije mrtva, već je mrtva“. I dok su razna tumačenja moguća, najbolje tumačenje prema meni daje R. T. France (2007, 364): „Umjesto da koristi standardnu metaforu, Isus povlači provokativnu paralelu između smrti i doslovnog spavanja: ako je smrt 'spavanje', to onda dopušta mogućnost buđenja. Smrt nije kraj, i u slučaju ove djevojke to će se pokazati privremenim stanjem. Njezina smrt je stvarna, ali nije konačna ... u mnogo dubljem smislu Isusovo uskrsnuće je nadvladalo konačnost smrti što time daje novo značenje metafori 'spavanja' koja se sada može primijeniti na sve one koji umiru, a ne samo na nekolicinu koje je Isus vratio nazad u život za vrijeme svoje zemaljske službe“.

probuđenje – „revival“ – treba zahvatiti nevjernike, no to nije točno.⁴ I upravo ovdje leži nedorečenost suvremenog govora u probuđenju jer se često zahvaćanje „naroda i zemlje“ (čitaj: nespasenih i nevjernih) čini ovisnim o probuđenju koje može, ali i ne mora doći. Točno je da ponovno oživljavanje vjernika – „revival“ – ima utjecaja na cijelu Crkvu i posljedično na društvo i svijet, ali je pogrešno očekivati „revival“ od nespasenih ljudi. Ova razlika bit će važna kada ćemo razmatrati novozavjetno shvaćanje ponovnog oživljavanja („revival“) i probuđenja („awakening“).

Problematičnost terminologije prenosi se i na problematiku u poimanju opsega probuđenja. Prema Thomasu S. Kiddu (2011, 447), „revivalizam se odnosi na želju za duhovnom obnovom Crkve, koje često uključuje obraćenje, pokajanje i predanje svetosti... Uobičajeno koncept probuđenja podrazumijeva da je Crkva nekoć cvjetala, ali je s vremenom duhovno posrnula“. Za Andrewa Murraya probuđenje znači „oživjeti iznova one koji su nekoć bili živi, ali su zapali u hladno, mrtvo stanje. To su kršćani i imaju život, ali trebaju oživljavanje što će ih vratiti nazad prvoj ljubavi i zdravom duhovnom životu u kojeg su ušli po pokajanju“ (Wolfe, 1991, 288). Za Paula Wolfea (1991, 297) probuđenje je „Božje djelo u kojem Crkva i pojedinci doživljavaju svježe iskustvo stvarnosti i Božje prisutnosti te odgovaraju primjereno na to, a ne da gase Duha te na taj način sprečavaju njegovo djelovanje u ostvarivanju Božje volje“. Charles Finney (2006, 18), jedan od najvećih autoriteta za probuđenje, ovako definira probuđenje:

To je obnova prve ljubavi kršćana koje rezultira buđenjem i obraćenjem grešnika Bogu. U popularnom smislu, probuđenje vjere u jednoj zajednici je podizanje, oživljavanje i obnavljanje manje ili više zaspale Crkve te manje ili više općenito probuđenje svih slojeva i osiguravanje pažnje za Božje tvrdnje. Probuđenje pretpostavlja da je Crkva potonula u grešno stanje i sastoji se u odvratanju Crkve od njezinih grijeha i u obraćenju grešnika.

Dakle, probuđenje je prvenstveno za kršćane, a ne za nevjernike i podrazumijeva da su kršćani u potrebi za nekom vrstom Božjeg pohođenja. No Wolfe (1991,

4 „Tako će nacionalno probuđenje doći samo onda kada mi ispunimo preduvjete za dobivanje Božjih blagoslova koji su nam dani u njegovoj riječi... Jedan vitalan preduvjet jest okretanje od grijeha. Za nacionalno probuđenje, treba nam nacionalno pokajanje. 'I ponizi se moj narod na koji je prizvano Ime moje i pomoli se i potraži lice moje i okani se zlih putova, ja ću ga tada uslišati s neba i oprostiti mu grijeh i izliječit ću mu zemlju' (2 Ljet 7,14). No za sada u ovome trenutku nema nekih većih naznaka ovoga. Kao nacija mi još nismo shvatili kako Bog mrzi grijeh. Mi smo totalno nesvjesni da je Bog duboko uvrijeđen našim grešnim načinom života. Mi trebamo postati svjesni da Bog mrzi grijeh. Kada bi se dogodilo nacionalno žalovanje zbog grijeha, kao što se to dogodilo prilikom smrti princeze Dijane, uopće ne sumnjam da bi probuđenje bilo iza ugla. Bog je voljniji poslati probuđenje, nego što smo mi voljni pokajati se“ (Editorial, 2005, 2).

299) smatra da kada kršćani danas govore o potrebi za probuđenjem (miješanje evangelizacije i probuđenja), potreba za njim često se nalazi u lošem stanju društva. Drugim riječima, probuđenje je potrebno kada je društvo oko nas „bolesno“. U skladu s time, Gerald L. Priest (1996, 226-27) navodi kako mnogi smatraju da probuđenje nije samo ponovno duhovno oživljavanje vjernika, već je ono također buđenje i udjeljivanje života onima koji još nisu nanovo rođeni. Stoga se probuđenje definira i kao „okretanje grešnika Kristu za spasenje“.

Sve ovo pokazuje da ponekad nije uvijek jasno što se podrazumijeva pod „probuđenjem“ te da ponekad postoji razlika između govora o probuđenju kako u akademskim krugovima tako i na razini crkve. Primjerice, J. Edwin Orr, crkveni povjesničar 20. st. koji je više od ostalih povjesničara nastojao proučiti ovu temu na akademskoj razini, pravi razliku između izraza „revival“ – koji povezuje sa suverenim Božjim djelovanjem Duha Svetoga u životu kršćana – i izraza „awakening“ koji opisuje Božje djelovanje u životima nekršćana koje se očituje u svjedočenju i obraćenju (usp. Davies, 2001, 1026). No kao što ovi prethodni primjeri pokazuju, često akademska preciznost ne nalazi put do teologije koja oblikuje kršćanstvo u svakodnevnicu. Donald F. Murray (2000, 82-83) tako ustvrđuje kako se u Sjevernoj Americi probuđenjem često smatra masovni odaziv na probuditeljsko propovijedanje koje se očituje u obraćenjima kako postojećih crkvenih članova tako i nespasenih, a u Engleskoj probuđenje ima „uži smisao“, i češće se odnosi na buđenje vjere i vjerskog predanja unutar zajednice vjernika, koje se pak onda očituje u doseganju nespasenih s porukom evanđelja.

Stari zavjet kao ishodište suvremenog govora o probuđenju

Kada govorimo o teološkom ishodištu pojma „probuđenje“ u današnjem kršćanstvu, potrebno je istaknuti da se ovaj pojam primarno temelji na Starom zavjetu. Eui Hang Shin (2002, 131) smatra kako se moderni pokret probuđenja temelji na starozavjetnim primjerima probuđenja u kojima su se ljudi u velikom broju okrenuli od svojih grešnih života prema Bogu. Neki od takvih starozavjetnih primjera su: Izl 32; 1 Sam 7,2-13; 2 Sam 6; 2 Ljet 20; 2 Ljet 29-31; 2 Ljet 34-35; Ezra 9-10 i Neh 8-10. Kidd (2011, 447) ističe kako se pojam „probuđenje“ ne pojavljuje u KJV prijevodu Biblije, ali se molitva Bogu da „oživi“ svoj narod ili svoje djelo javlja u Psalmu 85,6 i Habakuku 3,2. Kidd zaključuje kako su ti redci pomogli kršćanima da razviju očekivanje periodičnih dolazaka probuđenja unutar Crkve. Slično Kiddu, Murray ustvrđuje kako engleski pojam „revival“, koji se uobičajeno pripisuje religijskom fenomenu što pripada u sferu modernog kršćanstva i prakse, svoje ishodište ima u Starome zavjetu u redcima kao što su Iza 57,15, Hoš 6,2 i Hab 3,2: „Na temelju takvih tekstova počela se primjenjivati imenica ‘probude-

nje' za kršćanska iskustva duhovnih probuđenja i vjerske obnove, i shvaćati kao analogna onima koja su opisana u tim i drugim tekstovima“ (Murray, 2000, 81). Stoga je i za očekivati da u govoru o probuđenju Stari zavjet bude dominantna polazna točka.

Govoreći o tome kada se može očekivati probuđenje, Charles Finney (2006, 27) koristi navod iz Psalma 85,7 „Zar nas nećeš opet oživjeti, da se narod tvoj raduje u tebi“. On ističe kako je ovaj psalam napisan nakon povratka Izraelaca iz babilonskog ropstva, a budući da je Bog vratio svoj narod u njegovu zemlju, sada psalmist moli da se među njima dogodi probuđenje vjere te da Bog na taj način okruni svoje djelo. Govoreći o promicanju probuđenja, Finney također koristi navod iz Hošee 10,12 „krčite zemlje nove: vrijeme je da Jahvu tražite dok ne dođe i podaždi vam pravdom“. Taj navod Finneyju služi kao temelj za govor o potrebi da kršćani raskrče zemlju svoga srca, tj. da dovedu svoj um u stanje u kojem će moći prihvatiti Božju riječ i donijeti rod za Boga te zaključuje: „Ponekad su naša srca hrapava i suha i sve što činimo je uzalud. Sve dok nisu slomljena i rahla, ne mogu donositi rod i primiti Božju riječ. *Na to misli prorok* [moj naglasak] kada kaže da ‘krče zemlju’“ (Finney, 2006, 41). Govoreći o probuđenju, Ron McIntosh (2000, 48) započinje treće poglavlje svoje knjige također s navodom iz Psalma 85,7 te ustvrđuje da probuđenje znači ponovno otkrivanje vječnih istina koje se trebaju protumačiti na nove načine i prenijeti novim naraštajima. Nadalje McIntosh (2000, 50) kaže: „*Probuđenje je za Crkvu, a ne za grešnike*. Riječ *probuđenje* doslovno znači *obnova* ili *oživljavanje*. Nemoguće je obnoviti nešto što nikada nije postojalo. U suvremenoj Crkvi, mi smo pomiješali pojam probuđenja i četverodnevnog evangelizacijskog seminara“. On, između ostaloga, definira pojam *oživljenja* kao oporavak od boli ili gubitka, povratak iz stanja apatije ili letargije, razvijanje poslušnosti vrijednostima Božjeg srca, ispunjavanje životom te kao obnova svijesti o Božjoj sili i istini.

Za razliku od Finneyja koji odgovornost za probudu stavlja na kršćane,⁵ McIntosh (2000, 52-53) ističe potrebu pronicanja vremena u kojem živimo ne bi li na taj način prepoznali Božje djelovanje, primili tokove Duha i vršili Njegovu volju. Pozivajući se na Hošein govor o ranoj i kasnoj kiši kao i spominjanje tri dana (6,1-3), McIntosh tvrdi kako Hošein govor o „tri dana“ otkriva duhovni princip na temelju kojeg Bog djeluje u životima svojih ljudi te zaključuje:

5 “Probuđenje nije čudo niti ovisi o čudu u bilo kojem smislu. To je čisto logički rezultat pravilne primjene postojećih sredstava – kao i bilo koji drugi učinak proizveden primjenom sredstava” (Finney, 2006, 16). “Krive ideje u vezi s Božjim suverenitetom uvelike su sprečavale probuđenja. Mnogi ljudi smatrali su da je Božji suverenitet nešto vrlo različito od onoga što jest. Smatrali su da je to proizvoljno određivanje događaja, osobito u slučaju dara njegovog Duha, te je spriječilo razumnu primjenu sredstava za stimuliranje probuđenja vjere” (Finney, 2006, 23).

Ja vjerujem da se mi danas nalazimo u prijelaznom periodu između pravoga 'dana' i ulaska u probuđenje koje će donijeti pravu obnovu. Hošea je najavio probuđenje koje će doći kao kombinacija 'rane' i 'kasne' kiše... Prorok je također govorio o valu Božjeg djelovanja, koji priprema put i čini usjeve zrelim za žetvu. To je val koji želimo vidjeti u današnje vrijeme... Ako uistinu doživimo kombinaciju rane i kasne kiše, bit će to probuđenje koje će zahvatiti nacije (McIntosh, 2000, 52-53).

I za kraj, govoreći o ishodištu probuđenja u Starome zavjetu, navodim primjer Herberta Lockyera koji navodi kako Crkva u Pismu ima obećanje probuđenja. Prema njemu, Crkva se čini bez snage u odnosu na nacionalna zla i međunarodne krize, no postojalo je vrijeme kada je Crkva posjedovala snagu da okrene svijet naglavačke. No Bog je Crkvi obećao probuđenje i u tu svrhu on navodi, između ostalog, Habakuka 3,2; Psalam 85,6 i Hošeu 6,3. Komentirajući Habakuka, Lockyer (1962, 116) ističe kako strašne stvari koje se dešavaju u svijetu ne isključuju mogućnost probuđenja. Probuđenje može svijet spasiti od propasti. Psalam 85,6 potiče nas da molimo za probuđenje jer je Bog voljan oprostiti naše pogreške. Probuđenje se naravno odnosi na kršćane jer grešnici koji su mrtvi ne mogu biti iznova oživljeni. Život u nekoj mjeri mora biti prisutan da bi probuđenje bilo moguće. Stoga Lockyer (1962, 116) zaključuje: „Za sve one koji su obnovljeni, ali su dopustili grešan utjecaj svijeta da ih liši duhovne snage i napretka, oživljavajuća Božja milost za njih predstavlja najveću potrebu“. I konačno, govoreći o Hošei, Lockyer (1962, 116) ističe potrebu kako kolektivnog probuđenja tako i pojedinačnog probuđenja te zaključuje kakav bi to preokret bio kada bi svaki kršćanin vapio za probuđenjem.

Starozavjetno i novozavjetno poimanje probuđenja: sličnosti i razlike

Budući da smo u prethodnom poglavlju pokazali kako se govor o probuđenju primarno temelji na Starome zavjetu, vrijeme je da poblizje vidimo što točno Stari zavjet govori o probuđenju i to onda usporedimo s Novim zavjetom. Kao uvod u analizu potrebno je istaknuti kako u modernom kršćanstvu koncept probuđenja pretpostavlja da je Crkva zapala u duhovno mrtvilo i da kršćani žive u grijehu, te zbog toga (između ostalog) nisu u mogućnosti dosegnuti nevjernike s porukom evanđelja te ih navesti na obraćenje. Ili, kao što to kaže Finney (2006, 29), samo probuđenje može izbrisati sramotu Crkve. Ako ovakvo shvaćanje probuđenja usporedimo s Novim zavjetom, onda se postavlja pitanje je li moguće valjano usporediti ovaj koncept u oba zavjeta. Prema jednom shvaćanju, riječ 'probuđenje' ne nalazi se u Novome zavjetu iz sljedećeg razloga:

Riječ 'probuđenje' ne nalazi se u Novome zavjetu. Ni Isus, Pavao ili bilo koji drugi biblijski pisac ne potiče na molitvu za probuđenje. 'Probuđenje' je izraz koji se razvio u crkvenoj povijesti, a ne u počecima Crkve. Na primjer, u Djelima apostolskim 'probuđenje' ne bi imalo smisla jer tamo nalazimo Crkvu koja je tek nastala kako živi i djeluje u životu i sili koju donosi Duh Sveti. Tek kasnije kada se Crkva institucionalizirala i izgubila svoj život i silu Duha Svetoga, bilo je prikladno govoriti o potrebi za 'probuđenjem' ili 'obnovom života' (Hyatt, 2009, 36).

Smatram da je Hyatt u pravu kada tvrdi da je pojam „probuđenje“ riječ koja svoje ishodište ima u crkvenoj povijesti, a ne Novome zavjetu. Međutim, dva pitanja ostaju otvorena: prvo, *argument šutnje* (kada biblijski tekst ne govori o nečemu) može ići u oba smjera. Možemo reći da zato što Novi zavjet ne govori na semantičkoj razini o probuđenju, mi nemamo pravo o tome govoriti, ili možemo pronaći razlog zašto Novi zavjet o tome ne govori, ali ipak mi danas možemo o tome govoriti. Drugo pitanje je da li Novi zavjet govori samo o prvoj generaciji kršćana, ili kako to Hyatt kaže „početku crkve“, ili su njegovi tekstovi upućeni i drugoj pa čak i trećoj generaciji kršćana? Ovo je važno pitanje jer nije jasno ostavlja li Novi zavjet dovoljno vremena za pojavu *cikličnog obrasca uspona i padova* koji nalazimo primjerice u knjizi Sudaca – tzv. „generation gap“ (usp. Lovelace, 1979, 72), a koji pak u Starome zavjetu ostavlja dovoljno vremena za pad i obnovu Božjeg naroda? Odgovori na ova i neka druga pitanja određuju naš pristup i shvaćanje probuđenja u Novom zavjetu.

Posebnosti starozavjetnog poimanja probuđenja

Značenje riječi

Stari zavjet koristi u tekstovima o probuđenju nekoliko riječi koje nam valja razmotriti. Prva riječ je glagol *chayah* (Strong H2421) koja u qalu (indikativ aktiv) ima značenje „živjeti“ (Hab 2,4), u pielu (intenzivni aktiv) ima značenje „očuvati život, pobuditi“ (Hab 3,2), a u hifilu (uzročni aktiv) znači „obnoviti život, očuvati život“. Prema Robertu H. Lesceliusu, govor o probuđenju – „revival“ – javlja se u crkvenoj povijesti upravo na temelju KJV prijevoda Biblije koji taj glagol prevodi kao „revival“ 10 puta: 4 puta u qalu (Post 45,27; Suci 15,19; 1 Kr 17,22; 2 Kr 13,21); šest puta u pielu (Neh 4,2; Ps 85,6; 138,7; Hoš 6,2; 14,7; Hab 3,2;) i dva puta u hifilu (Iza 57,15). Također KJV prevodi žensku imenicu istog korijena *michyah* dva puta s „reviving“ (Ezr 9,8-9) (usp. Lescelius, 2002, 127- 128, 142). James Douglas John Porter (1991,18-19) dodatno pojašnjava riječ *chayah* ističući kako se ta riječ javlja 167 puta u Starome zavjetu i u različitim kontekstima može označavati: a) oživljavanje u smislu ohrabrenja (Post 45,26, 27; Suci 15,19; Ps 138,7); b) oživljavanje u smislu fizičke obnove života onih koji su bili mrtvi (1 Kr 17,22; 2

Kr 13,21); c) oživljavanje u smislu izgrađivanja fizičke konstrukcije (Neh 4,2); d) oživljavanje u smislu oživljavanja Božjeg djela (Hab 3,2); e) oživljavanje u smislu vraćanja u ispravan odnos s Bogom. Usko povezano s *chayah* Stari zavjet koristi i riječ *michyah* koja označava ono što je na životu. Pa tako se dva puta riječ koristi za oteklinu na koži gubavca (Lev 13,10, 24), oživljavanje (Ez 9,8-9), očuvanje života (Post 45,5), obnovu (2 Lj 14,3) i održavanje na životu (Su 6,4; 17,10) (usp. Porter, 1991, 18-19). Treća riječ je *chadash* (Strong H2318) koja se javlja 10 puta u Starome zavjetu (1 Sam 11,14; 2 Ljet 15,8; 24,4; 24,12; Job 10,17; Ps 51,12; 103,5; 104,30; Iza 61,4; Tuž 5,21) i ima značenje „obnoviti“, „popraviti“, „vratiti nešto nazad.“ Četvrta riječ je *chalaph* (Strong H2498) koja se javlja 28 puta u Starom zavjetu. Sadrži različita značenja, a između ostalog može označavati „prolazak pored/preko“, „prijeći kroz/probosti“, „doći/stati protiv nečega“, „iznova doći/uspeti se, oživjeti, cvjetati“, „biti promijenjen“. Također, glagol može imati značenje „promijeniti, izmijeniti, razmijeniti“, „oživjeti“, „obnoviti“ (usp. Gaines & Merrill, 2007, 46-47; Gesenius, 1857, CCLXXXII, CCLXIII; Lescelius, 2002, 127-28).

Karakteristike probuđenja

Tri stvari karakteriziraju starozavjetni koncept probuđenja: a) probuđenje se mora promatrati u kontekstu Saveza koji je Izrael sklopio s Jahvom na Sinaju; b) probuđenje je za Izrael; c) spasonosna dimenzija probuđenja često uključuje zemaljsko-materijalne blagoslove. Govoreći o probuđenju u Starome zavjetu, Priest (1996, 227) ističe kako se probuđenje mora promatrati u sljedećem kontekstu: ono uključuje ponovno predanje Izraelaca Savezu, a kao posljedica toga dolazi do obnove Božje naklonosti prema Izraelu. Drugim riječima, probuđenje dolazi kao posljedica povratka poslušnosti Savezu. Kao potvrdu ove tvrdnje Priest navodi primjere iz 2 Ljet 15 gdje su se Izraelci obvezali da će tražiti Jahvu svim svojim srcem i dušom, 2 Kr 11-12 kada je narod uništio Baalovu kuću i obnovio Božji dom, 2 Kr 18 kada je Ezekija uklonio idolopoklonstvo i prionuo uz Jahvu, i 2 Kr 22-23 kada je kralj Jošija zajedno s narodom iznova prionuo uz Jahvin savez. U konačnici Priest (1996, 227) zaključuje: „Nema sumnje da su se tijekom tih razdoblja obnove mnogi Izraelci osobno pokajali i uistinu bili spašeni“. Ovaj obrazac što povezuje poslušnost Božjem zakonu s probuđenjem ima svoj temelj u *retribucijskoj teologiji* koju definiramo kao obrazac prema kojem svatko dobije ono što zaslužuje, bilo prema ljudskim standardima ili Božjim odredbama. Sklapanjem saveza između Boga i Izraela, Izraelci su pristali vršiti Zakon koji je u sebi sadržavao i odredbe što će im se dogoditi u slučaju neposlušnosti (primjerice Pnz 28; Lev 26) pa se može reći kako je povijest Izraela neprekinuti krug iskustva retribucije (usp. Jolley, 2000, 1122). Pobuna i buntovništvo prema Bogu, u obliku idolatrije ili društvene nepravde, donosi razne kazne, uključujući i opresiju od strane drugih naroda, a Božji blagoslovi u obliku mira, sigurnosti, prosperiteta i oslobođenja od neprijatelja dolaze kao rezultat poslušnosti Bogu (usp. Hill &

Walton, 2009, 237). Opravdano je stoga zaključiti da koncept probuđenja svoje prirodno mjesto nalazi unutar retribucijske teologije sinajskog Saveza, unutar kojeg je definirano da poslušnost Božjem glasu vršenjem Zakona donosi blagoslove, a neposluh razna prokletstva.

Iz ovoga slijedi da se Izrael i samo Izrael u Starome zavjetu nalazi u Savezu s Bogom, pa samo Izrael može iskusiti Božje pohođenje u obliku probuđenja. Primjer ovoga nalazimo u Psalmu 85. Psalm ima jednostavnu strukturu: redci 1-3 govore o Božjim pohođenjima u prošlosti; redci 4-7 izražavaju molbu da Bog ponovo oživi svoj narod; u redcima 8-9 čeka se na Božji odgovor; a redci 10-13 govore o budućoj obećanoj obnovi. Neki misle da nije moguće utvrditi o kojim se okolnostima točno radi (usp. MacDonald, 1995, 679), dok neki okolnosti u psalmu povezuju s povratkom Izraelaca iz babilonskog ropstva (usp. Waltner, 2006, 413; Weiser, 1962, 571). Možemo pretpostaviti da su se Izraelci vratiti u svoju zemlju, što je bio znak da im je Bog oprostio grijeha, no uvjeti na koje su naišli (uništeni gradovi, opustošena polja, suša, itd.) bili su daleko od onoga što su proroci prorokovali. Svjesni da obećano spasenje nije do kraja ispunjeno, psalam izražava nadu da će Bog, koji je u prošlosti obnovio svoj narod, to iznova učiniti (usp. Waltner, 2006, 413; Weiser, 1962, 571). William MacDonald (1995, 679-680) smatra kako se spasenje koje se spominje u psalmu ne odnosi na spasenje duše, nego na oslobođenje od posljedica neposluha Bogu (progonstvo, ropstvo, nevolje, nemoć, nesretnost). No ono što je ovdje za nas bitno jest da je cijeli psalam usmjeren na Izrael kao njegov narod i ono što će Bog učiniti za njega. Nema spomena drugih naroda niti obećano oživljenje i spasenje (85,7-8) vrijedi za druge narode. Štoviše, spomen izraza poput *šub* („povratak“ r. 1, 3, 4, 6., 8), *yeša* (spasenje, r. 4, 7, 9), *šalom* („mir“ u r. 8, 10), a posebice izraza koji su usko povezani sa savezom kao što su *hesed* (postojana ljubav), *emet* (istina) ili *sedeq* (pravednost) u redcima 7, 10, 11, 13, dodatno pojačavaju tu tvrdnju.

Drugi primjer da se samo Izrael nalazi u Savezu, pa da se shodno tome probuđenje odnosi samo na njega, nalazi se u 2 Ljetopisima 7,14. Tamo se govori o narodu „na kojem je prizvano Božje ime“. Postavlja se pitanje, je li „narod“ koji se ovdje spominje isključivo izraelski narod, ili se uključuje i vjernike danas? Walter C. Kaiser (1998, 130) tvrdi da se tekst ne ograničava samo na izraelski narod jer se odnosi na narod nad kojim je Bog zazvao svoje ime tj. narod koji je pozvan Božjim imenom.⁶ Zazivanje ili stavljanje Božjeg imena nad nečime znači da Bog postaje vlasnik toga nad kome ili čime je njegovo ime stavljeno. U tome smislu, Kaiser tvrdi da se tekst 2 Ljetopisa 7,14 odnosi i na vjernike danas. U članku „Revival on God’s Terms“ Kaiser (2012) ustvrđuje: „Primijetite da se izraz ‘moj narod’ definira apozicijskom klauzulom ‘nad kojim je zazvano moje ime.’ Budući

6 „over whom I’ve called my name – ‘my people, who are called by my name.’“

da se ta klauzula u Starome i Novome zavjetu koristi za sve vjernike, opseg tog obećanja ide daleko iznad samog Izraela i uključuje sve vjernike u svim vremenima“ (2012). Iako su Kaiserovi argumenti smisleni, smatram da kontekst ove molitve otkriva isključivu vezu između Jahve i Izraela koja se ne može samo tako jednostavno prenijeti na vjernike danas. Cijeli tekst usmjeren je na starozavjetne elemente spasenjske povijesti. Spomen Saveza (2 Ljet 6,14), Davida (2 Ljet 6,15; 7,17), Doma (2 Ljet 6,18-20; 7,12) te oslovljavanje Jahvea kao Boga Izraelovog (2 Ljet 6,16; 7,22), govori u prilog da se ovdje radi o odnosu između Jahvea i Izraela. Salomon priznaje da i stranac može zazvati ime Božje, ali to se opet događa u kontekstu molitve „u ovom Domu“ (6,32). Stoga zajedno s Paulom D. Wegnerom (2009, 72-73) smatram da se ovaj tekst ne može direktno primijeniti na kršćane danas. Potrebna je pažljiva književna analiza biblijskih tekstova ne bi li se izbjeglo davanje aplikacije za danas bez uzimanja u obzir kontekst teksta.

I dok je neupitno da su starozavjetni primjeri probuđenja uključivali u sebi povratak naroda Savezu kao preduvjet za obnovu i zadobivanje Božje naklonosti, često takva spasonosna dimenzija probuđenja ima čisto zemaljsko-materijalne posljedice (kao što smo već vidjeli u Psalmu 85). To potvrđuje i Paul Arthur Vallee 82001, 75) kad izjavljuje da je iz starozavjetne perspektive probuđenje uključivalo povratak Bogu i ispunjavanje obveza Saveza od strane ljudi te da su Božja obećanja bila posebno vezana uz Obećanu zemlju. Starozavjetna obećanja bila su više usmjerena na materijalne blagoslove, dok je u Novome zavjetu fokus Božjih obećanja na duhovnim blagoslovima koji pripadaju vjernicima zbog Kristove žrtve (usp. Vallee, 2001, 75). Drugim riječima, oživljavanje se ne odnosi toliko na oživljavanje osobe, koliko na oživljavanje i obnovu nekih materijalnih stvari i okolnosti. Najočitiiji primjer toga je Salomonova molitva u 2 Ljetopisima 7,14 kada Bog kaže da, ako Izraelci ispune određene uvjete, Bog će „spasiti“ (Šarić), „iscijeliti“ (KS) zemlju. I dok neki ovaj navod uzimaju kao obrazac po kojem dolazi probuđenje, sam tekst govori o kakvom se ovdje spasenju/iscjeljenju radi. Naime, Bog ovim tekstom ne obećava Crkvi da će spasiti/iscijeliti zemlju/zemlje od nepravde, korupcije, nemoralnosti, loše vlade ili lošeg školstva, već se spasenje odnosi na davanje kiše te otklanjanje kuge i najezde skakavaca (2 Ljet 7,13).

Drugi tekst nalazi se u Habakuku 3,2 gdje prorok moli Boga da obnovi te otkrije svoje djelo u naše vrijeme. No ima li on ikakve veze s molitvom za probuđenje u novozavjetnoj Crkvi? Nema, osim ako pod „djelom“ smatramo „djelo probude“, što ovdje nije slučaj. Ukoliko prihvatimo tezu da prorok govori protiv nekog stranog naroda koji ugnjetava Judejce, bilo da se tu radi o Asircima, Egipćanima, Kaldejcima ili Grcima (usp. Lujić, 2004, 192), cijela knjiga se zapravo bavi pitanjem „kako Bog, ako je doista pravedan, može dopustiti zlo i nepravdu koja se posvuda doživljavala u Jeruzalemu te kako još veća i okrutnija sila zla Babilon može biti sredstvo kažnjavanja u Božjim rukama“ (Lujić, 2004, 194). U

tome kontekstu, kada prorok započinje svoju molitvu u trećem poglavlju, Marvin A. Sweeney (2000, 481) s pravom ističe kako Habakuk, pozivajući se na Božju reputaciju djelovanja u prošlosti (3,2a), na taj način uspostavlja temelj da Bog iznova odgovori na njegovu molbu – jer Bog je djelovao u prošlosti i može se očekivati da će opet djelovati. Spomen „Božjeg djela“ (kao i u 1,5) i molba da Bog ponovi svoje djelo „u naše vrijeme“ (dosl. „usred godina“) odnosi se na:

Manifestaciju Božjeg djelovanja u vremenskom okviru ljudske povijesti. Takva molba zaziva božanstvo, beskonačnog vladara sveg stvorenja čije se nebesko prebivalište nalazi izvan ograničenog okvira vremena, da uđe u ljudsko područje i djeluje u korist potlačenog izraelskog naroda (Sweeney, 2000, 481).

Dakle, djelo za koje prorok moli nije djelo probude, već djelo izbavljenja Judejaca od nasrtaja bezbožnog naroda. I ono što je najvažnije, imperativ „oživi“, ili dosl. „učiniti živim“ (*hayyehū*), ne odnosi se na oživljavanje pojedinaca ili naroda, već na oživljavanje Božjeg djela – da Bog djeluje u korist svoga naroda uklanjajući neprijatelja iz njihove sredine.

Treći tekst koji je zanimljiv na ovu temu jest Hošea 6,1-3. Iako je u ovom tekstu sporno tko govori ove riječi te da li se izričaj „dva dana ... treći dan“ odnosi na doslovna tri dana ili je to sintagma za kratko vremensko razdoblje unutar kojega će Bog djelovati (usp. Dearman, 2010, 192), za nas je bitno shvatiti što prorok misli pod izričajem „ozdravljenja“, „podizanja“, „zore“ te „rane i kasne kiše“. Problematika s kojom se knjiga Hošea suočava sastoji se u sljedećem – s jedne strane Izrael se okrenuo k idolopoklonstvu zanemarujući Jahvu, a s druge strane Izrael traži pomoć od okolnih naroda Asirije i Egipta te se ne oslanja na Jahvu. Također, unutar samog Izraela prisutno je bezakonje, međusobni obračuni, urote, prolijevanje krvi itd. Sve to dovodi do negacije Saveza s Jahvom gdje Izrael više nije Božji narod i Bogu mio narod te se Jahve okreće protiv Izraela poput „moljca“, „crvotočine“ i „lava.“ Izrael je „bolestan“ i treba mu „ozdravljenje“ (usp. Lujčić, 2004, 93-97). Unutar tog konteksta dolazimo do dijela 6,1-3 gdje tekst govori o povratku naroda Jahvi i o njegovom ozdravljenju i podizanju, a Jahve će biti Izraelu (i Judi i Efrajimu) poput zore te rane i kasne kiše. No na što točno Hošea misli kada to kaže?

John Day (2001, 575) smatra da se ovdje radi o uskrsnuću od mrtvih. Nasuprot njemu, M. L. Barré (1978, 140) smatra da se ovdje radi o ozdravljenju od bolesti jer se prognoza od dva/tri dana ne može primijeniti na pojedinca koji je mrtav - takav bi čin bio izvan očekivanja i ne bi se mogao prognozirati. Nasuprot tome, „izrazi 'unutar/nakon dva dana' i 'treći dan' svoje prikladno mjesto nalaze u kontekstu medicinske prognoze ... Stoga, na svojoj primarnoj razini značenja, Hoš 6,2 jasno pretpostavlja oporavak od bolesti; tu se ne radi o uskrsnuću mrtvih“ (Barré, 1978, 140). Treće moguće gledište je sagledati ove pojmove u kontekstu Saveza. Tako Dearman (2010, 192) govori kako je Hošein spomen „zore“, i „rane i kasne kiše“, važan za opstojnost Izraela kao zemljoradničkog društva. Stoga po-

jam života uključuje i skrb o zdravlju i plodnosti. No korijen toga svega nalazi se u isključivoj vjernosti prema Jahvi u sklopu Saveza. Dearman (2010, 195) zaključuje: „Govor o pokajanju u 6,1-2 izražava nadu da će Izrael biti podignut, tj. oživljen kroz obnovu blagoslova saveza pod okriljem Jahve. Određena potpora za ovo gledište javlja se u 6,3b gdje se Jahvin pristup opisuje poput životonosne kiše“.

Treće gledište ima najviše smisla jer peto poglavlje opisuje „bolest“ od koje Juda i Izrael (Efrajim) trebaju biti ozdravljeni. Ozdravljenje, oživljenje i podizanje koje Hošea spominje u 6,1-3 najvjerojatnije se odnosi na bolest i rane spomenute u 5,13. Ako je tako, onda to zasigurno isključuje tjelesno uskrsnuće od mrtvih. Moguće je da Hošea misli na fizičke bolesti, ali primarno bolest se odnosi na otpadništvo od Jahve koje će rezultirati kaznom u obliku uništenja od strane vanjskog neprijatelja (5,9). U skladu s time, ozdravljenje, podizanje i dolazak Jahve poput zore i kiše opisuje obnovu koja slijedi, ako se Izraelci vrate Jahvi. Prema tome, ovdje nema govora o tome da Hošea govori o nekoj probudi u vremenu Crkve (usp. McIntosh, 2000, 52-53), niti se ovdje radi o oživljavanju koje čini Duh Sveti. Naravno da povratak Jahvi ima tu duhovnu dimenziju koja se očituje u predanju Bogu i poslušnosti, ali on je ograničen samo na Izrael (dakle, na narod koji se nalazi u Savezu s Jahvom) i najvjerojatnije uključuje obnovu zemaljsko-materijalnih blagoslova Saveza kao što su plodnost zemlje i sigurnost od neprijatelja.

Posebnosti novozavjetnog poimanja probuđenja

Novi zavjet poznaje ideju probuđenja i oživljavanja, ali semantička sličnost ili istoznačnost s hebrejskim riječima ne znači da nužno i uvijek te riječi govore o istim stvarima ili stvarnostima, niti da posreduju iste teološke koncepte. Da nije jednostavno pomiriti te razlike, pokazuju nam sljedeći primjeri. Nigel Scotland (2013, 121-122) ustvrđuje kako pojam „probuđenje“ nije striktno biblijski izraz, jer grčki jezik Novog zavjeta ne sadrži ekvivalent tom starozavjetnom pojmu, ali to ne znači da Pismo (valjda ovdje misli na Novi zavjet) o tome ništa ne govori, jer se primjerice u Novome zavjetu koristi riječ *anakainoo* koja označava obnovu („renewal“). Ta riječ u 2 Kor 4,16 označava obnovu unutarnjeg čovjeka, u Rim 12,2 koristi se za obnovu uma, a u Tit 3,5 koristi se za obnovu Duha Svetoga. Također, tu je riječ *anapsychsis* koja u Dj 3,19 označava „osvježanje“. No svejedno on zaključuje: „Svejedno postoji procjep između ovih novozavjetnih riječi i našeg današnjeg korištenja riječi ‘probuđenje’ koja u svojoj osnovi označava povratak u život onoga što je prethodno bilo mrtvo. Prema tome ne iznenađuje da je pojam ‘probuđenje’ bio i jest predmet spora između biblijskih teologa i povjesničara kršćanske crkve“ (Scotland, 2013, 121-122). Stella Paterson (2012) ustvrđuje kako riječ „revival“ ne postoji u Novome zavjetu, a najbliža novozavjetna riječ toj riječi jest riječ *anapsuxis* (Strong G403) koja označuje „rashladu“, „utjehu“, „osvje-

ženje“, a javlja se samo u Djelima 3,20. Robert E. Coleman pak ustvrđuje kako starozavjetna riječ za „probuđenje“ ima usporednu novozavjetnu riječ „ponovno živjeti“ koja se javlja u Otk 20,5; Rim 14,9; 7,9. Također, u Isusovoj usporedbi o izgubljenom sinu ova novozavjetna riječ označava promjenu u životu raskajana sina u smislu da sin koji je bio mrtav ponovno živi (Lk 15,24, 32). On također navodi i neke druge riječi (ne navodi koje su to točno grčke riječi), koje povezuju probuđenje s raspirivanjem lagano umiruće vatre (2 Tim 1,6) ili s biljkom koja je nanovo propupala i procvjetala (Fil 4,10) (usp. Coleman, 2005, 3). David L. Larsen (1992, 165) kao ekvivalent hebrejskoj riječi *chayah* („učiniti živim“, „prouzročiti život“) navodi grčku riječ *anazao* (Strong G326) koja ima značenje oživljavanja, a koja se javlja dva puta u Novome zavjetu: Luka 15,24 i Rimljanima 7,9. Alvin Reid (2009, 104) navodi grčke riječi *anakainosis* (Strong G342) koja ima značenje „učiniti novim“ (Rim 12,2; 2 Kor 4,16; Kol 3,10; Tit 3,5), *eknepho* (Strong G1594) koja ima značenje „otrijezniti se“ (1 Kor 15,34) te *egeiro* (Strong G1453) koja znači „probuditi se“, „ustati“ (Rim 13,11; Ef 5,14). I konačno, J. Edwin Orr (1981, ii) ustvrđuje kako se sinonim za starozavjetni pojam probuđenja mora tražiti u izrazu „vremena osveženja koja dolaze od prisutnosti Gospodnje“ (Dj 3,19) budući da taj izraz govori o Božanskom izvoru, ali i o Božjem narodu kao objektu tog obećanja, jer on poznaje tu nadu probuđenja o kojoj ovaj tekst govori.

Zaključno, novozavjetne riječi koje vrijedi spomenuti u kontekstu govora o probuđenju jesu riječi *anakainizo* (Strong G340) koja ima značenje „obnove“ ili „učiniti nešto novim“ (Heb 6,4), *anakainoo* (Strong G341) koja znači „učiniti novim“ (npr. 2 Kor 4,16 gdje se koristi za svakodnevnu obnovu i jačanje Duhom usred vanjskih pritisaka te Kol 3,10 gdje govori o moralnoj obnovi prema Božjoj slici), *anakainosis* (Strong G342) koja označava „obnovu“ (Rim 12,2; Tit 3,5) (usp. Behm, 1985, 388), *suzoopoieo* (Strong G4860) sa značenjem „oživjeti zajedno s...“ (Ef 2,5; Kol 2,13), *zoopoieo* (Strong G2227) koji znači „učiniti živim“, „dati život“, *anazao* (Strong G326), koji znači „oživjeti“, „doći opet u život“ (Lk 15,24; Rim 7,9) te glagol *zao* (Strong G2198) koji ima značenje „živjeti“.

Probuđenje je u Kristu

Kod govora o probuđenju pokazali smo da Novi zavjet ne poznaje ideju probuđenja/oživljavanja onako kako je ona definirana u Starome zavjetu. Stoga Wolfe (1991, 290) s pravom postavlja sljedeće pitanje: „kakva je poveznica između iskustva probuđenja u dispenzaciji Starog saveza s današnjim vremenom kada Duh Sveti trajno prebiva u istinskim vjernicima“, te upozorava na sljedeće: „zasigurno mi se moramo boriti s time postoje li ikakve implikacije za probuđenje ljudi u kojima Duh Sveti trajno prebiva (Crkva) nasuprot onih u kojima to nije bio slučaj (starozavjetni sveci)“ (Wolfe, 1991, 293).

Iako svjestan problematike da probuđenje dolazi iz Starog zavjeta te da je

pitanje probuđenja u Starome i Novome zavjetu delikatno, Wolfe (1991, 299) potvrđuje ispravnost i valjanost traženja probuđenja. No on traženje probuđenja vezuje uz duhovno stanje Crkve, a ne toliko uz stanje društva. Prema njemu, probuda je potrebna ako Crkva ne očituje plodove Duha, ako ne očituje jedinstvo te ako ne djeluje u svrhu ispunjavanja Velikog naloga u Mateju 28,19-20 (usp. Wolfe, 1991, 299). Iako ovo zvuči opravdano, sam Novi zavjet - koji itekako poznaje tematiku nedostatka plodova Duha, nejedinstva i opasnosti da se Crkva (zbog nekog razloga) zatvori u samu sebe - nigdje ne propisuje starozavjetni koncept „probuđenja“ kao rješenje.

Primjerice, Pavao u Galaćanima i Filipljanima, gdje je postojao problem nejedinstva među tamošnjim kršćanima, ne spominje probuđenje kao rješenje za te probleme. No još važnije od ovoga, potrebno je istaknuti da se pojmovi poput „oživljavanja“, „spasenja“, „obnove“, „iscjeljenja“ itd, koji se vezuju uz doktrinu o probuđenju, u Novome zavjetu ne vezuju uz probuđenje,⁷ nego s Kristom i njegovim spasiteljskim djelom. To je jedna od novina koja donosi razliku u živote novozavjetnih vjernika za razliku od onih koji su živjeli prije Krista. Tako Ivan u 20,30 ustvrđuje da po vjeri u Isusa kao Krista i Sina Božjeg vjernici već sada imaju vječni život. Obraćanjem i krštenjem u vodi vjernici primaju oprost grijeha i krštenje u Duhu Svetom (Dj 2,38), a vjera u Isusa bolesnima donosi ozdravljenje (Dj 3,16). Pavao u Rimljanima govori o smrti staroga čovjeka i hodu u novom životu (6,2-4), slobodi od vlasti grijeha (6,18), o primanju Duha posinstva (8,12-16) te opravdanju i spasenju po vjeri (1,16-17; 4,25). Nadalje, u Kristu smo posvećeni i otkupljeni (1 Kor 1,30; 6,11. 20); po Duhu sve više odražavamo Božju slavu i preobražavamo se u sliku Božju (2 Kor 3,18); s Kristom smo oživljeni, uskrišeni i spašeni (Ef 2,5-8; Kol 2,13) te smo preneseni u kraljevstvo Isusa Krista (Kol 1,13). Konačno, u Kristu smo njegovim ranama iscijeljeni (1 Pet 2,24) i doživjeli smo obnovu po Duhu Svetome (Tit 3,5). Važno je napomenuti da, primjerice, Tit 3,5 „obnovu Duha“ smješta u kontekst spasenja koje smo primili po Kristu, a ne u kontekst obnove i oživljavanja nakon spasenja.

Jednom oživljeni, obnovljeni, spašeni i iscijeljeni, ti i takvi kršćani potiču se na: život po Duhu (Gal 5), ispunjavanje Duhom (Ef 5,18), ispitivanje samih sebe jesu li su u vjeri (2 Kor 13,5), posvećenje (1 Pet 1,15), ustrajnost u vršenju Božje volje (Hebr 10,36), izgrađivanje i duhovni rast (1 Pet 2,4-5; 2 Pet 1,3-11), vršenje dobrih djela (Tit 2-3) itd. Novozavjetni pisci uzimaju kao činjenicu iskustvo da su kršćani spašeni i obnovljeni te u ispravljanju njihovih nedostataka, pogreška, promašaja ili neposlušnosti, koriste sljedeće pristupe u svojim dokumentima: a) Pavao, posebice u Rimljanima, Efežanima i Kološanima, u prvom dijelu tih

7 Možda najbliže mjesto gdje Novi zavjet dolazi do govora o starozavjetnoj ideji probuđenja nalazimo u Efežanima 5,14 i Otkrivenju 3,1-2.

poslanica prvo iznosi teologiju što mu kasnije služi kao temelj za moralno-praktične poticaje koje kasnije slijede (indikativ – imperativ); b) Petar u 1 Petrovoj za razliku od Pavla često (ali ne isključivo) prvo iznosi moralno-praktični poticaj koji onda podupire nekom teološkom postavkom (imperativ – indikativ); c) pisac Hebrejima kroz cijelu poslanicu koristi naizmjenično slijed teoloških izjava, poticaja i opomena/ukora; d) u slučaju pogrešnog shvaćanja nekih kršćanskih istina, slijedi dodatno pojašnjavanje (kao pitanje Kristovog drugog dolaska u 1 i 2 Solunjanima, ili pitanje darova Duha u 1 Korinćanima 12-14 pogl.); e) u slučaju neposluha i otvorenog protivljenja, novozavjetni pisci zauzimaju se za disciplinu i eventualno isključenje nepokornih vjernika iz zajednice (1 Kor 5,1-13; Tit 3,10). Iz ovog kratkog pregleda Novoga zavjeta vidljivo je da Novi zavjet vezuje „probuđenje“, „obnovu“, „spasenje“, „oživljenje“ uz spasonosno djelo Isusa Krista, no jednom oživljeni u Kristu, vjernici se potiču na odgovornost, vjernost, poslušnost, podlaganje i predanje Bogu. Zapadanje u eventualne pogreške kako pojedinačnih vjernika tako i crkvenih zajednica Novi zavjet nigdje ne rješava „molitvom za probuđenje“, nego ispravljanjem pogrešaka kako je to prethodno navedeno.

Kraljevstvo Božje i probuđenje

Još jedna novina uz Kristovo spasonosno djelo koja pokazuje nesklad između koncepta probuđenja onako kako je to definirano u Starome zavjetu i Novoga zavjeta jest činjenica da je Kristovim dolaskom došlo i kraljevstvo Božje – koncept relativno poznat u Starome zavjetu, ali je s Kristom on postao stvarnost u kojoj vjernici već sada žive. Nadalje, umjesto molitve za probuđenje da Bog svojim Duhom donese probudu, Novi zavjet svjedoči o poveznici između djelovanja Duha i širenja kraljevstva Božjeg.⁸ U skladu s time, *modus operandi* Božjeg djelovanja u Starome i Novome zavjetu nije isti – isti je utoliko jer je realnost kraljevstva bila najavljena u Starom zavjetu, ali njegova realnost i sve što ono nosi je postala stvarnost tek s Isusovim dolaskom. To zasigurno mijenja stanje stvari pa tako utječe i na koncept probuđenja.

Govoreći o kraljevstvu Božjem kao o novom dobu spasenja, George Ladd (1993, 68-78) naglašava sadašnji aspekt kraljevstva u kojem vjernici žive. Prema

8 Zanimljivo je pročitati kako se Isusa naziva „the ultimate revival man“ (usp. McDow & Reid, 2012, 8), no istovremeno pronalaženje paradigme za probuđenje u potpunosti zaobilazi Isusa i evanđelja. Npr. Walter Kaiser u svojoj knjizi *Revive Us Again* kao primjer probuđenja u Novome zavjetu navodi probuđenje pod Ivanom Krstiteljom (Mat 3,1-14), no onda preskače na Djela 2,1-47 i tako dalje. Za daljnje izvore koji govore o probuđenju u Novome zavjetu, a preskaču Isusa i evanđelja, vidi Evansa i Griffina. Postavlja se pitanje: zašto se u govoru o probuđenju zaobilazi Isus i njegova služba, a uzimaju se Djela kao model za novozavjetno probuđenje? Očito je lakše uzeti pojam probuđenja i pridodati ga na određene dijelove Novoga zavjeta, nego pronaći u Isusu koji je vrhunac Božjeg otkrivenja i temelj Crkve i njegovoj službi potvrdu za koncept probuđenja.

njemu, kraljevstvo Božje jest *sadašnje područje blagoslova* (Mt 23,13; Lk 11,52; Mt 21,31), no ujedno predstavlja i sadašnji dar kojeg osoba može primiti – ono je kao blago (Mt 13,44-46), mora se primiti sa stavom djeteta (Mk 10,15; Lk 18,16-17, Mt 19,14), a blaženstva na gori također govore o kraljevstvu kao o sadašnjem blagoslovu. Kraljevstvo je povezano s *darom spasenja* što je posebice vidljivo iz Marka 10,17-30 gdje Isus naizmjenično koristi izraze „vječni život“, „spasenje“, „kraljevstvo Božje“ i „buduće doba“. Sve to ukazuje na to da prisutnost spasenja i vječnog života govori o prisutnosti kraljevstva Božjeg i obrnuto. No kraljevstvo Božje je povezano i s *oproštenjem*. Budući da Stari zavjet vidi oproštenje grijeha kao blagoslov mesijanskog vremena (Iza 33,24; Mih 7,18-20; Jer 31,31-34; usp. Ezek 18,31; 36,22-28; Zah 13,1), Isusovo oproštenje grijeha koje nudi u svojoj službi (Mk 2,10; Lk 7,48) kao Sin Čovječji⁹ pokazuje da učenje o kraljevstvu u Isusovoj službi nije neka nova nauka, već je to djelovanje Boga u osobi Isusa Krista koje omogućuje ljudima da iskuse ono što su proroci bili obećali. I konačno, kraljevstvo je povezano s *pravednošću*. Govoreći o ovoj temi, Ladd ističe kako pravednost nije primarno etička kvaliteta, već stajanje u ispravnom odnosu koje je ostvareno zbog oprostjenja grijeha. Oni koji traže kraljevstvo ujedno traže i njegovu pravednost (Mt 6,33), a primitak kraljevstva znači da osoba prima i opravdanje. No da bi osoba primila kraljevstvo, ona se ne smije oslanjati na svoju vlastitu pravednost, nego treba primiti pravednost kao Božji dar (Lk 18,14).

Na kraju Ladd (1993, 78) zaključuje temu sljedećim riječima koje govore o kraljevstvu kao o sadašnjoj stvarnosti:

Isus nije samo obećavao oproštenje grijeha; on ga je davao. On nije samo ljudima govorio o budućem dioništvu u kraljevstvu; on sam ih je pozivao u zajedništvo sa sobom kao donositeljem kraljevstva. On im nije samo obećavao buduće opravdanje na Dan suda; on im je davao status pravednika već sada. On nije samo naučavao o eshatološkom oslobođenju od fizičkih zala; on je išao okolo demonstrirajući otkupljujuću silu kraljevstva oslobađajući ljude od bolesti i smrti.

Kraljevstvo i Duh Sveti

I dok je popularno govoriti o djelovanju Duha kao o onome koji donosi „probudu“, zanimljivo je da se u Novome zavjetu djelovanje Duha nigdje ne dovodi u vezu s „probudom“, a da to nije povezano s Kristom - ali možemo naići na poveznicu između Duha i kraljevstva na način da je Duh aktivan i djelatan u širenju kraljevstva. Iz toga slijedi da na temelju teksta Novoga zavjeta ne možemo reći da Duh donosi probuđenje, nego kraljevstvo. Drugo je pitanje kako i na koji način, i da li uopće možemo govoriti o probuđenju unutar koncepta kraljevstva Božjeg?

9 Izraz *Sin Čovječji* je moguća aluzija na Danijela 7,13 gdje je Sin čovječji onaj koji donosi kraljevstvo i sudi. Isus je taj Sin Čovječji i on kao sudac ima pravo opraštati grijeha.

Ako je odgovor potvrđan, onda to znači da bi definicija i karakteristike koncepta kraljevstva Božjeg trebali određivati naše shvaćanje probuđenja, a ne Stari zavjet ili popularna kultura (posebice američka).

Iz Isusovog primjera najbolje vidimo poveznicu između kraljevstva i Duha, jer je sam Isus bio pomazan Duhom te nakon toga započinje svoju službu naviještanja i uspostavljanja kraljevstva Božjeg (Mt 3,16-4,17; Mk 1,9-15; Lk 3,21-4,21). Posebice važan je navod iz Luke 4,18-19 gdje Isus govori kako je on pomazan Duhom da donese Radosnu vijest, i onda u 4,43 vidimo da Isus pod Radosnom viješću smatra kraljevstvo Božje. Nadalje, u Mateju 12,28 također je vidljiva veza između Duha i kraljevstva jer Isus izgon zlih duhova poistovjećuje s dolaskom kraljevstva, a sve to radi uz pomoć Duha. No nisu samo egzorcizmi povezani s kraljevstvom i Duhom, nego i čudesna ozdravljenja. Tako Luka navodi kako je Isus govorio o kraljevstvu i ozdravljao sve koji su trebali ozdravljenja (Lk 6,11, usp. Djela 10,38). Dakle, Isus naviješta kraljevstvo, ljudi dolaze da ga čuju i da se liječe od bolesti (Lk 5,15; 6,17). Jednako kao i Isus, i apostoli djeluju na isti način jer i njih Isus šalje da navješćuju dolazak kraljevstva i da ozdravljaju bolesnike (Lk 9,6; Mt 10,7-8). Vidimo da Isusova služba predstavlja model za njihovu službu i također je znakovito da Isus u želji da dosegne nespasene traži od učenika da mole Gospodara žetve da pošalje radnike u žetvu (Mt 9,37-38). Ako žetva podrazumijeva spašene duše, onda je za Isusa glavni preduvjet (ili prepreka) broj radnika koji će biti voljni ići u žetvu. U idućih nekoliko redaka (Mt 10,1-15) Isus opisuje djelovanje radnika u žetvi, i iako se ne spominje „Duh“, tekst između ostalog govori o primanju „vlasti“ da liječe bolesne i izgone zloduhe, i da navješćuju kraljevstvo Božje kao poruku spasenja. Uz ovaj nalog o molitvi za radnike koji Isus nalaže, treba istaknuti da Isus u još dva navrata izričito nalaže da se u molitvi traži „kraljevstvo Božje“ (Mt 6,10, 33).

Budući da evanđelja svjedoče o jasnoj poveznici između Duha i kraljevstva, postavlja se pitanje veze između Duha i kraljevstva u razdoblju Crkve nakon Isusovog uznesenja. Imamo li u tom razdoblju poveznice između Duha i kraljevstva, posebice u Djelima apostolskim? Znakovito je da Djela apostolska započinju s izvještajem kako je Isus 40 dana učenicima govorio o temi kraljevstva (1,1-3). No odmah nakon toga sljedeća teološka tema koju Luka navodi je obećanje Očevo – dolazak Duha na Crkvu. I tu vidimo da Isus odbacuje ideju dolaska vidljivog fizičkog kraljevstva koje je ograničeno na Izrael, jer još nije vrijeme za to, i skreće im pozornost na dolazak Duha te svjedočenje koje im predstoji. Iako ne kaže direktno, primjetno je da Luka stvara i gradi vezu između širenja kraljevstva i apostolskog svjedočenja opunomoćenog pomazanjem Duha. Tako učenici ne svjedoče samo za ono što je Isus napravio u prošlosti (3,12-15), već i za ono što taj isti uskrslu Isus čini sada i ovdje (vidi 3,16). Blisku poveznicu između Duha i kraljevstva nalazimo i u Djelima 8,4-25 gdje vidimo kako Filip naviješta Radosnu vijest o Kristu i kraljevstvu Bož-

jem (8,12), ljudi su se spašavali (8,12, 15), a ondje su bila prisutna čuda i egzorcizmi (8,6-8). I dok bi se takav događaj i takvi rezultati pripisali danas probuđenju, tekst Djela nam govori o jednoj osobi koja ide u sili Božjoj, propovijeda Krista i kraljevstvo i to donosi vidljive rezultate i biva popraćeno određenim manifestacijama. Štoviše, tekst nam u 8,8 govori o radosti koja je nastala u gradu (dakle, radi se o širem društvenom utjecaju). Nadalje, govoreći o svojem radu u Efezu, Pavao ističe da je među njima propovijedao kraljevstvo (Dj 20,25; usp. Dj 19,8). Budući da znamo da je u Efezu Bog preko Pavla činio čuda te da je Bog popratio Pavlovu službu ondje djelatnošću Duha (Dj 19,1-13), Filipov i Pavlov primjer daju naslutiti kako Duh širi kraljevstvo, a to se ponekad očituje kroz čudesa i egzorcizme.

U govoru o poveznici između Duha i kraljevstva posebno je važno proučiti Djela 2. poglavlje gdje se spominje izliće Duha na temelju Joelovog proročanstva i gdje sam taj događaj, kao i teološki koncept „izliće Duha“ koji proizlazi iz njega, često služi kao obrazac za definiciju probuđenja. Tako Nigel Scotland (2013, 131) spominje probuđenja „od Pentekosta pa do danas“ u kojima su se dešavala masovna obraćenja te kao presedan za takvo nešto navodi izliće Duha u Djelima 2. Martyn Lloyd-Jones govori kako se izliće Duha na Pentekost iznova dogodilo u kući Kornelija, što znači da ono što se dogodilo na Pentekost, predstavlja obrazac koji se ponavlja te zaključuje: „Duh Sveti je sišao na njih, kao što je sišao i na ljude u gornjoj sobi tamo u Jeruzalemu. I naravno, upravo to se događa u svakom probuđenju“ (Porter, 1991, 27). I za kraj navodim sljedeću Orrovu izjavu koji kaže da je buđenje („awakening“) djelovanje Duha Svetoga koji donosi probuđenje novozavjetnog kršćanstva i Crkve te zajednice koja je povezana s njome. Stoga „izliće Duha ostvaruje oživljavanje crkve, buđenje masa, okretanje neupućenih ljudi prema kršćanskoj vjeri; oživljena crkva, u većoj ili manjoj mjeri, pokrenuta je prema uključivanju u evangelizaciju, poučavanje i društveni angažman“ (Porter, 1991, 38). Zajednička crta svih ovih izjava je da izliće Duha donosi probudu, a kao model uzimaju se Djela 2 i izliće Duha na Pentekost.

Ostavljajući opširniju analizu ovog teksta, treba napomenuti nekoliko važnih stvari: prvo, izliće Duha u Djelima govori o nastupanju „posljednjih vremena“ ili „eshatona“, znak je ispunjenja obećanja koje je Bog dao Abrahamu o blagoslovu svih naroda (Dj 3,24-26; 10,43; 13,23, 26-27, 32; 15,15-17 itd.) te govori o spasenju i svojevrsnoj obnovi stvorenja. Izliće Duha povezano je s time što je Isus uskrsnuo i nalazi se uzvišen zdesna Bogu, što znači da je upravo Isusova služba i ostvareno spasenje kontekst izlića Duha. Ili kao što to Thomas Schreiner (2008, 103. usp. 28-29) kaže: „Ustoličenjem Isusa iz Nazareta kao Gospodina i Krista ispunjen je Davidov savez, što znači da on sada kraljuje kao davidovski kralj (usp. 2 Sam 7; 1 Ljet 17; Ps 89; 132). Kao mesijanski kralj, on posreduje Duha svojem narodu, a dar Duha ukazuje na to da su Božja obećanja sada ispunjena“. Drugo, svrhu primanja Duha u Djelima 2, Luka definira u 1,8 i tamo je ona opisana kao

primanje sile Duha za svjedočenje ili kao što Schreiner kaže „primanje dara Duha koje osposobljava za službu“. Oprezno koračajući između dviju suprotstavljenih pozicija koje zastupaju primjerice Max Turner i Robert P. Menzies, on ustvrđuje kako Lukin koncept Duha ne predlaže rigidnu separaciju između primanja Duha za službu i njegove regenerativne soteriološke službe, već sadrži i aspekt opremanja za službu, ali i aspekt pripadnosti Božjem narodu – primanje Duha označava pripadnost Božjem narodu (usp. Schreiner, 2008, 453-454). Treće, Djela 2,36 u blisku vezu dovode primanje obećanog Duha i spasenje. Ovo je važan navod jer Petar govori kako je primanje Duha kojeg su apostoli iskusili upravo isto ono što Bog obećava svakome tko se obrati: „Vama je, naime, ovaj obećani dar namijenjen, vašoj djeci i svima koji su daleko, koliko god ih pozove k sebi Gospodin, naš Bog“. Ne zadirući ovdje u *ordo salutis*, dovoljno je istaknuti da Petar primanje Duha povezuje s onima koji su „pozvani k Bogu“ te ono u ovome kontekstu ima izrazito soteriološki prizvuk.

Kritički osvrt na koncept probuđenja u kontekstu Novoga zavjeta

U dosadašnjem dijelu članka nastojao sam pokazati da je koncept probuđenja onako kako je definiran u Starome zavjetu teško spojiv s Novim zavjetom. Ukoliko se na temelju Novoga zavjeta o njemu želi govoriti, onda se to mora činiti u kontekstu Isusove službe i njegovog spasiteljskog djela, i u kontekstu dolaska kraljevstva Božjeg. Drugim riječima, predlažem da ova dva konteksta predstavljaju „kanon“ unutar kojeg tumač mora pristupati starozavjetnim tekstovima što govore o probuđenju kad u njima traži normativni model i obrazac za probuđenje za crkvu danas. Problem nam predstavlja teološka nedosljednost koja se sastoji od isključivog usmjeravanja na riječi, a pri tome zanemarujući teološki kontekst unutar kojeg se određena riječ nalazi. Iako riječi u sebi nose određena značenja, njihova značenja primarno određuju rečenice i kontekst unutar kojega se nalaze. To što u Starom zavjetu možemo imati neku riječ koja ima isto ili slično značenje kao neka druga grčka riječ u Novome zavjetu, ne znači da se *sva* značenja i *sve* karakteristike koje su povezane s jednom riječju u jednome kontekstu uvijek prenose s tome riječju u drugim kontekstima, ili da neka druga riječ koja ima isto ili slično značenje posreduje uvijek ista ili slična značenja, karakteristike ili teološke koncepte. Na ovom tragu želim ukazati na nekoliko problema i izazova.

Prvo, koncept probuđenja u Starome zavjetu je imao svoj temelj u vršenju Zakona od strane Izraelaca, od čega je ovisila i opstojnost samog Saveza kao i posljedice koje su mogle biti dobre i loše (retribucijska teologija). Molitve za probuđenjem i obnovom javljaju se uvijek u kontekstu loših posljedica koje Izrael

doživljava zbog svog neposluha, a te molitve izražavaju nadu da će im Bog oprostiti njihove grijehi i obnoviti ih u njihovo prijašnje stanje i okolnosti. Ovakav obrazac ne nalazimo u Novome zavjetu jer se naš Savez s Bogom ne temelji na našem vršenju ili nevršenju Zakona, već na odnosu s Kristom. Nadalje, vidjeli smo da su, kad Novi zavjet koristi pojmove poput „obnove“ ili „probuđenja“, oni uvijek povezani s Kristom. U tome smislu i djelovanje Duha je povezano s Kristovim spasonosnim djelom i s djelovanjem i dolaskom kraljevstva Božjeg (Kol 1,13). Ono posreduje blagoslove (poput spasenja, života, otkupljenja, oprostjenja itd) – a neke od njih Stari zavjet ponekad vezuje uz pojam probuđenja - dok čuda i egzorcizmi svjedoče o djelovanju Duha koji na taj način vidljivo očituje prisutnost kraljevstva. Stoga predlažem da govor o probuđenju na temelju Novoga zavjeta ima smisla ukoliko o tome konceptu govorimo na temelju prethodno dva navedena konteksta. Eifion Evans (2002, 11) radi upravo suprotno od ovoga kada definira probuđenje kao suvereno i nadnaravno Božje djelo koje u kratkom vremenu dovodi do proširenja Božjeg kraljevstva. Dakle, umjesto da kraljevstvo Božje definira koncept probuđenja kakav nalazimo u Novome zavjetu, probuđenje je dominantni koncept kojem se podlaže koncept kraljevstva.

Drugo, budući da u kršćanstvu postoji dilema oko točne definicije probuđenja - da li se odnosi samo na oživljavanje vjernika ili i na buđenje (spasenje) nevjernika - ova nejasnoća u konačnici dovodi do „inflacije probuđenja“. Naime, Stari zavjet probuđenje povezuje isključivo s Izraelom, što potvrđuje i Orr kada izjavljuje kako se hebrejski pojmovi za probuđenje („revival“) koriste na one ljude koji su već u odnosu s Bogom (usp. Orr, 1981, ii), a događaji poput Joninog propovijedanja u Ninivi predstavljaju buđenje („awakening“). Ako ovu definiciju prihvatimo kao točnu, onda ispada da je pojam probuđenja prikladno primjenjivati jedino na vjernike te da ne uključuje dosezanje nevjernih. Ukoliko s tom definicijom pristupimo Novome zavjetu, onda bi bilo ispravno reći da slučajevi u Djelima 8, 10 i 19 nisu probuđenja jer su povezana s obraćenjem nespasenih. Jednako tako, Djela 1-2, ako prihvatimo definiciju koja pravi razliku između „revival“ i „awakening“, onda možemo reći da Djela 1 predstavljaju svojevrsni „revival“, a Djela 2 „awakening“. No budući da zagovornici probuđenja tvrde kako je probuđenje potrebno onda kada Crkva zapada u duhovno mrtvilo, Djela 1-2 ne odgovaraju ovoj postavci jer ona ne pretpostavljaju nikakav pad iz „života“ u „duhovno mrtvilo“. Naprotiv, ovdje su vjernici u uzlaznoj putanji. Stoga zabrinjava kada Walter Kaiser (2001, Introduction) dajući definiciju probuđenja uzima navod iz 2 Ljet 7,14 i kaže da je to „biblijska definicija probuđenja“ jer takva definicija ne može obuhvatiti Djela 2, što pak povlači posljedicu da se na temelju Djela 2 ne može graditi teologija probuđenja koja vrijedi za ostale dijelove Novog zavjeta. Krajnja posljedica ovakve nepreciznosti jest poplava „probuđenja“ gdje se određeni dijelovi Novoga zavjeta proglašavaju „probuđenjima“ i to na temelju

onoga kako je to definirano u Starome zavjetu. Pa tako Paul Arthur Vallee (2001, 140) u svojoj doktorskoj disertaciji uz klasično pripisivanje probuđenja Djelima 8 i 10, službu Ivana Krstitelja iz Mat 3,1-14 proglašava „pripremom za probuđenje“, pri tome misleći na Isusa koji dolazi i donosi probuđenje.

Treća i posljednja stvar je da Novi zavjet, posebice u evanđeljima i Djelima, dosezanje nevjernih ne čini ovisnim o molitvi o probuđenju, nego o pojedincima koji ispunjeni silom Božjom i Duhom idu u žetvu. U evanđeljima smo vidjeli već ovaj obrazac. U Djelima je on također isti jer nakon ispunjenja Duhom, Petar govori poruku evanđelja, u Djelima 8 Filip je taj koji ide okolo i u sili Božjoj daje svjedočanstvo za Krista i njegovo kraljevstvo, Petar u Dj 10 isto tako ide u kuću pogana i navješćuje mu evanđelje, itd. Poanta je da evangelizacija, dosezanje nevjernika i žetva ne ovisi o probuđenju, nego o tome ima li ili nema radnika (Mt 9,37-38). Ako pretpostavimo da Isusova služba širenja kraljevstva (osoba biva pomazana Duhom da propovijeda, poučava, liječi bolesne i izgoni zloduhe) predstavlja model za službu i djelovanje novozavjetne Crkve, onda koncept probuđenja ima potencijal spriječiti kršćane da se već sada ispruže prema djelovanju u širenju kraljevstva bilo zato što se ohrabruju da mole i čekaju neko buduće vrijeme izlivanja Duha, bilo zato što govor o probuđenju često prati govor o otpadništvu Crkve koja se treba pokajati i očistiti od svojih grijeha. Shodno tome, usmjerenost vjernika na čišćenje svojih grijeha (posao koji nikada ne prestaje) ih onemogućuje da se ispruže prema djelovanju u širenju kraljevstva nasljedujući Isusov primjer. No za razliku od starozavjetnog koncepta „probuđenja“ koje dolazi u trenucima obnove od otpadništva, kraljevstvo Božje je prisutno već sada i ovdje, i ono traži ljude koji su spremni očitovati ga u ovome svijetu. Sljedeća izjava Richa Murphya odražava ovu problematiku:

Uistinu, probuđenje nije za izgubljene, nego za spašene. Mi mislimo kako je probuđenje onda kada nespašeni dolaze u Crkvu. Ali ne radi se o tome. Kad se probuđenje dogodi, nespašeni će doći u Crkvu. Međutim, razlog zašto će doći u Crkvu će biti promijenjena srca vjernika. To će ih privući. To će im ukazati na njihovu potrebu spasenja. Onda kada Duh Sveti očisti Kristovo tijelo, tada će započeti uključivati nespašene u njega. No to ne može doći na početku. *Ukoliko mi počnemo dovoditi nespašene u Crkvu, oni će vidjeti koliko smo mi u neredu* [moj naglasak]. To ih neće privući Isusu.

Ako ovako definiramo koncept probuđenja, znači li to da vjernici ne smiju dovoditi nevjernike u crkvu sve dok se ne „dovedu u red“? I kako shvatiti to da kad dođe probuđenje, Duh Sveti će nespašene početi privlačiti u crkvu? Što da se radi u međuvremenu dok probuđenje ne dođe?

Zaključak

Pojam „probuđenje“ prvi se puta javio 1702. kada je snažno duhovno buđenje zadobilo pažnju tadašnje javnosti i društva (usp. Orr, 1981, iii). To znači da je taj pojam nastao u određenom prostoru i vremenu, i s vremenom se taj pojam počeo sve više definirati u skladu sa Starim zavjetom. Ova se rasprava ne bavi povijesnim razvojem toga pojma niti proučava iskustva buđenja u crkvenoj povijesti i donosi sud o njima, već se ograničava na to da ukaže u kojoj mjeri pojam probuđenja, onako kako je definiran u Starome zavjetu, jest kompatibilan s Novim zavjetom. Rješenje koje je predloženo glasi da je sa stanovišta biblijskog teksta potrebno prepoznati da isti ili slični pojmovi u oba zavjeta ne označavaju nužno i uvijek iste stvari ili stvarnosti. Stoga je potrebno prepoznati sličnosti, ali i razlike, te ih uvažiti. Ključna misao je ta da je potrebno sagledavati starozavjetni pojam probuđenja u novozavjetnome kontekstu Kristovog spasonosnog djela i dolaska kraljevstva Božjeg, jer su i obnova i oživljavanje, djelovanje Božjeg Duha i ostalo, povezani s ta dva koncepta. Ako je ovo što tvrdim ispravno, to onda znači da crkva danas ne treba čekati neko idealno Božje vrijeme zvano „probuđenje“ da dosegne nespasene jer je kraljevstvo Božje tu među nama, no istovremeno Novi zavjet svjedoči o svojevrsnom oživljavanju i ispunjavanju vjernika Duhom i silom Božjom koje je potrebno za takvo nešto.

Literatura

- Barré, M. L. (1978). „New Light on the Interpretation of Hosea VI 2.“ *Vetus Testamentum*, Vol. XXVIII/2, str. 129-141.
- Behm, J. (1985). „kainós.“ U: Kittel, G., Friedrich, G., & Bromiley, G. W. (ur.). *Theological Dictionary of the New Testament Abridged in One Volume*, str. 388-389. Grand Rapids, Eerdmans.
- Brodeur, Michael & Liebscher, Banning (2012). *Revival Culture: Prepare for the Next Great Awakening*. Ventura: Regal Books.
- Coleman, Robert E. (2005). „Što je probuđenje?“ *Duhovno vrelo* br. 3, str.1-4.
- Davies, R. E. (2001). „Revival, Spiritual.“ U: Elwell, Walter A. (ur.). *Evangelical Dictionary of Theology Second Edition*, str. 1025-1028. Grand Rapids: Baker Academics.
- Day, John (2001). „Hosea.“ U: Barton, John & Muddiman, John (ur.). *The Oxford Bible Commentary*, str. 571-578. New York: Oxford University Press.
- Dearman, J. Andrew (2010). *The Book of Hosea*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Editorial (2005). „Is Revival Conditional?“ *The APC News* No. 113, str. 1-2.

- Elliff, Jim (2006). „*Trebamo li zaista željeti probuđenje?*“ <http://www.krscani.net/pdf/probudjenje.pdf>.
- Evans, Eifion (2002). „Reformation in Revival.“ *Reformation & Revival* 11/4, str. 11-22.
- Evans, Robert. „*Revivals in the Bible - The New Testament.*“ <http://revivals.arkangles.com/study-newtestament.php>.
- Finney, Charles (2006). *Lekcije o probuđenju*. Zagreb: Savez građana za promicanje kršćanskih vrijednosti – Kraljevstvo.
- France, R. T. (2007). *The Gospel of Matthew*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Frøyland, Erik (1997). „Bible Study on Revival and Renewal.“ U: Boyle, Tim & Dufty, Cynthia (ur.). *Revival and Renewal: Major Papers Presented at the 38th Annual Hayama Missionary Seminar*, str. 1-7. Tokyo: Hayama Seminar Annual Report.
- Gaines, Steve & Merrill, Dean (2007). *Experiencing the Fullness of His Presence*. Nashville: B&H Publishing Group.
- Gesenius, H.W.F. (1857). *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scripture*. London: Samuel Bagster & Sons.
- Griffin, Bob, „Ten Characteristics of Revival in the Scripture.“ *Rockford Renewal Ministries* org. <http://www.rockfordrenewalministries.org/resources1.htm>.
- Hill, Andrew E. & Walton, John H. (2009). *A Survey of the Old Testament*. Grand Rapids: Zondervan.
- Hill, Tom. „Definition of Revival.“ *Master Ministries International*. <http://www.sermonaudio.com/sermoninfo.asp?SID=223081019394>.
- Hyatt, Eddie L. (2008). *Revival: Discerning Between the True & the False*. Tulsa: Hyatt Press.
- Jolley, Marc A. (2000). „Retribution.“ U: Freedman, David Noel (ur.). *Eerdmans Dictionary of the Bible*, str. 1122. Grand Rapids: Eerdmans.
- Kaiser, Walter C. „*Revival on God's Terms*“. LifeCoach4God org. <http://verticalivingministries.com/2012/04/23/revival-on-gods-terms-by-dr-walter-c-kaiser-jr/>.
- Kaiser, Walter C. (2001). *Revive Us Again: Biblical Principles for Revival Today*. Fearn: Christian Focus.
- Kaiser, Walter C. (1998). *The Christian and the Old Testament*. Pasadena: William Carey Library.
- Keener, Craig S. (1999). *A Commentary on the Gospel of Matthew*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Kidd, Thomas S. (2011). „Revivalism.“ U: McFarland, Ian A., Fergusson, David

- A. S., Kilby, Karen, & Torrance, Iain R. (ur.). *Cambridge dictionary of Christian Theology*, str.447-448. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ladd, George E. (1993). *A Theology of the New Testament*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Larsen, David L. (1992). *The Evangelism Mandate: Recovering the Centrality of Gospel Preaching*. Grand Rapids: Kregel Publications.
- Lescelius, Robert H. (2002). „The Definition of Revival in the Old Testament.“ *Reformation & Renewal Journal*, 11/3, str. 126-144.
- Lockyer, Herbert (1962). *All the Promises of the Bible*. Grand Rapids: Zondervan.
- Lovelace, Richard F. (1979). *Dynamics of Spiritual Life*. Downers Grove: IVP.
- Lujić, Božo (2004). *Starozavjetni proroci*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- MacDonald, William (1995). *Believer's Bible Commentary*. Nashville: Thomas Nelson Incorporated.
- McDow, Malcolm & Reid, Alvin L. (2011). „*Revivals in the New Testament.*“ <http://www.christcovenant.org/worship-section/documents/Joint%20Sunday%20School%206-12%20Session%20%20Revivals%20in%20the%20NT%20Acts%201%201-8.pdf>.
- McIntosh, Ron (2000). *U potrazi za probuđenjem*. Zagreb: Kršćanski centar „Riječ Života“.
- Murphey, Rich. „*Revival in the Land.*“ <http://maranathalife.com/teaching/revival.htm>.
- Murray, Donald F. (2000). „Retribution and Revival: Theological Theory, Religious Praxis, and the Future in Chronicles“. *Journal for the Study of the Old Testament* 88, str. 77-99.
- Orr, James Edwin (1981). *The Re-Study of Revival and Revivalism*. Pasadena: School of World Mission.
- Paterson, Stella. „*Revival – What is it?*“ <http://www.ekklezia4him.net/revival.html>.
- Porter, James Douglas John (1991). „An Analysis of Evangelical Revivals with Suggestions for Encouraging and Maximizing the Effects of an Outpouring of the Holy Spirit in Evangelism“. Doktorska disertacija, *Liberty Baptist Theological Seminary*, Mississauga.
- Priest, Gerald L. (1996). „Revival and Revivalism: a Historical and Doctrinal Evaluation.“ *DBSJ* 1, str. 223–252.
- Reid, Alvin (2009). *Evangelism Handbook: Biblical, Spiritual, Intentional, Missional*. Nashville: B&H Publishing Group.
- Robert H. Lescelius (2002). „The Definition of Revival in the Old Testament.“ *Reformation & Renewal Journal* 11/3, str. 126-144.
- Schreiner, Thomas (2008). *New Testament Theology*. Grand Rapids: Baker Academic.

- Scotland, Nigel (2013). „Towards a Biblical Understanding and Assessment of Revival.“ *EQ* 85/2, str. 121-134.
- Shin, Eui Hang (2002). „Religion and Adaptation of Immigrants: the Case of Revival Meetings in Korean-American Churches.“ *Development and Society* 31/1, str. 126-162.
- Sweeney, Marvin A. (2000). *The Twelve Prophets Vol 2*. Collegeville: The Liturgical Press.
- Vallee, Paul Arthur (2001). „Understanding the Nature of Revival in Light of the Scriptures, Theology and Church History: Embracing God's Means Toward Revival.“ Doktorska disertacija, *Northwest Graduate School Of The Ministry*, Redmond.
- Waltner, James H. (2006). *Psalms: Believers Church Bible Commentary*. Scottsdale & Waterloo: Herald Press.
- Weiser, Artur (1962). *The Psalms: A Commentary*. Philadelphia: The Westminster Press.
- Wegner, Paul D. (2009). *Using Old Testament Hebrew in Preaching: A Guide for Students and Pastors*. Grand Rapids: Kregel Publications.
- Wolfe, Paul. (1991). „Revival in Our Day? Reviews and Reflections“. *Criswell Theological Review* 5/2, str. 287-301.

Ervin Budiselić

Starozavjetni koncept probuđenja u Novome zavjetu

Abstract

Christians often speak about revival, believers are encouraged to pray for it and seek revival, books and articles are written about this subject. However, the New Testament on a semantical level does not use the expression „revival“. Therefore, we have to ask the question from where does this speech and idea about revival come in the New Testament church, and how much they are justifiable? Since the concept of revival comes from the Old Testament this article first analyzes key terms and verses in the Old Testament and then it analyzes in which way the New Testament speaks about it. The article argues that the New Testament connects revival, restoration or renewal primarily with Christ and his salvific work. Furthermore, the coming of the kingdom in Jesus' ministry demands that the Old Testament concept of revival harmonize with this new reality. Moreover, it could be said that in some segments the concept of revival represents an obstacle for Christians in following Jesus' model of ministry of manifestation of the kingdom of God.